

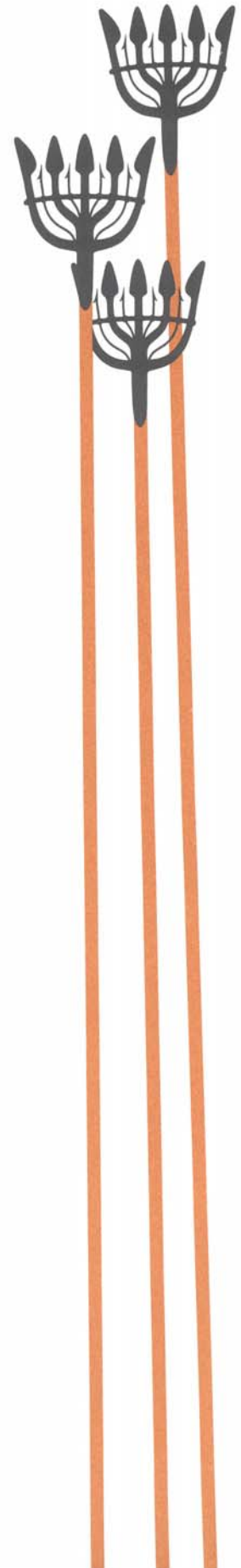
Verkö 3:1 m.fl.

Lösen socken, Karlskrona kommun

Särskild arkeologisk utredning

Blekinge museum rapport 2004:12
Mikael Henriksson

Bakgrund

Samhällsbyggnadsförvaltningen i Karlskrona kommun meddelade under våren 2004 kommunens två planetapper för områdena Norra Backe respektive Södra Backe på Verkö (bilaga 1). Då de antikvariska förhållandena bedömdes vara något oklara önskade kommunen få dessa utredda inför hela områdets fortsatta planering. Blekinge museum har sedan på kommunens begäran genomfört en särskild arkeologisk utredning inom det aktuella området på Verkö. Karlskrona kommun har bekostat den genomförda utredningen och denna rapport utgör en redovisning av de framkomna resultaten inom ramen för densamma.

Topografi och kulturhistoria

Terrängen inom utredningsområdet är, liksom på övriga Verkö, omväxlande och topografin bitvis mycket kuperad. Inom det planerade exploateringsområdet benämnt Etapp 1 (bilaga 1) präglas miljön främst av en kraftigt kuperad terräng med mycket berg i dagen, men även Etapp 2 (bilaga 1) hyser höjdlägen på mer än 15 m.ö.h.. Partier med bitvis storblockig morän och mindre luckor av ängskaraktär påträffas i svaga sluttningar samt terrass- och sadelliknande lägen i terrängen inom hela utredningsområdet. Till största del är utredningsområdet bevuxet med lövträd, men inslag av barrträd står också att finna, framför allt inom mer eller mindre kala höjdparter. Bokskogen dominerar, men det finns även mindre inslag av ek. I den mer utpräglade hällmarken präglas miljön av bestånd av främst en och fur.

Inga registrerade fornlämningar finns inom det aktuella utredningsområdet. Den historiska markanvändningen på Verkö i allmänhet och Norra och Södra Backe i synnerhet går i mångt om mycket att koppla till Verkö gård och dess underliggande strukturer i landskapet. Inte minst storgårdens huvudbyggnad, belägen direkt väster om utredningsområdet (se bilaga 3), har tidigare tilldragit sig antikvariskt intresse (se ex Wilstadius 1970 resp. 1973). Verkö gårds historia finns utförligt beskriven i Blekingebokens 48:e årgång och ägarlängden kan följas från 1670-talet och 300 år framåt (Wilstadius 1970 s.94-95).

Vid mitten av 1960-talet påbörjas såväl industriell som bostadsmässig exploatering på Verkö och den nu planerade expansionen inom Etapp 1 och Etapp 2 utgör nästa steg i denna fortlöpande process (se Översiktsplan för Verkö).

Utredningens genomförande

Efter inledande kart- och källstudier samt en övergripande fältrekognoscering inom planområdet genomfördes det arkeologiska fältarbetet i form av sökschaktning med grävmaskin. Ett antal topografiskt intressanta lägen kunde noteras i samband med den övergripande utvärderingen av området och sökschaktningarna koncentrerades därför till dessa platser i terrängen.

Fig. 1 – Schakt 2 mot öster.

Av diverse praktiska skäl fick fältarbetet spridas ut över en längre tidsperiod. Exempelvis visade det sig att schaktning inom Södra Backe krävde en mindre grävmaskin än den som använts vid arbetets inledningsfas. Delar av terrängen föll helt naturligt bort som möjliga ytor att schakta inom då marken var alltför otillgänglig. Detta gällde såväl ett vattensjukt parti inom det centrala Etapp 1 som omfattande hållmarkspartier inom Norra Backe. Väderförhållandena var varierande men detta kom inte att påverka fältarbetet på något sätt.

Sammanlagt drogs tio sökschakt inom utredningsområdet (bilaga 1). Arbetet utfördes inledningsvis på Norra Backe (schakt 1-5) (fig.1) därefter schaktades i närheten av Verkö gård (schakt 6-7) och avslutningsvis på Södra Backe (schakt 8-10) (fig.2). Sökschakten mättes in manuellt och efterdigitaliserades mot fastighetskartan i datorprogrammet ArcView 8. Övrig dokumentation av fältarbetet gjordes med digitalkamera.

Fig.2 – Schakt 8 mot söder.

Resultat och diskussion

De nu genomförda sökschaktningarna resulterade inte i att några tidigare okända spår av fornlämningar kunde konstateras inom utredningsområdet (bilaga 2). De mest påtagliga kulturhistoriska spåren inom området härrör från storgårdsdriften kopplad till Verkö gård. Inte minst rester av ekonomibyggnader (fig.3 resp. 4), stenmurar och en fägata finns relativt tydligt bevarade på de positioner där det även går att identifiera dem i det äldre kartmaterialet från 16-1800-talet (se ex. Wilstadius 1970 s.82 resp. s.85). Utöver dessa spår finns omfattande rester av gamla torpmiljöer inom såväl Norra som Södra Backe (bilaga 4).

Vid första anblick kan de bebyggelsearkeologiska spåren inom planområdet benämnt Etapp 2 te sig något blygsamma. Betänker man dock att den tidigare driften av det idag avstyckade Verkö gård förutsatte såväl ekonomibyggnader som stenmurar hamnar dessa lämningar dock i ett helt annat ljus. Genom studier av denna typ av lokala spår kan man i bästa fall fånga upp ett begripligt och större kulturhistoriskt sammanhang. Utan möjlighet att visa upp de rent fysiska spåren av olikartade strukturer inom gårdsdriften får man dock betydligt svårare att förmedla bilden av densamma till allmänheten. I ett skede av omfattande exploatering riskerar man därför att förvandla Verkö gård till en solitär företeelse i form av en kulturhistoriskt intressant byggnad utan logisk förankring i landskapet.

Fig.3 – Rester av ekonomibyggnader för Verkö gård.

Sett ur ett världsarvsperspektiv är Verkö gård i sin helhet ett bra exempel på en av alla de kringliggande jordbruksmiljöer, vilka utgjorde basen för den marina stadens livsnödvändiga omland. Med fördel skulle det här gå att skapa en kulturhistoriskt tilltalande miljö i vilken nytt möter gammalt och snarare understryker övergången mellan Verkö gård och utmarken än suddar ut detta än idag relativt påtagliga samband. En genomtänkt placering av den av Karlskrona kommun planerade exploateringen avseende Etapp 2 (se bilaga 3) skulle kunna medföra att i stort sett samtliga, historiskt intressanta, byggnadsspår kopplade till driften av Verkö gård går att bevara åt framtida generationer (bilaga 3).

Ifall man väljer att vårda merparten av bebyggelselämningarna inom området kan man erbjuda människor att bo och verka i en attraktiv miljö som reflekterar platsens månghundraåriga brukningshistoria utan att man fördensskull tvingas göra avkall på modernitet och ändamålsenlighet avseende nybyggnationen. Lämningsarnas beskaffenhet förefaller vara av en sådan natur att de kräver minimal skötsel (se ex. fig.4). Inför en fortsatt exploateringsfas bör dock ytterligare, övergripande undersökning av gårdsstrukturerna utföras och uppmätningar göras, så att en mer komplett bild av storgårdens drift slutgiltigt skall kunna presenteras. Kringliggande torpmiljöer och andra fastigheter som rimligen kommer att utplånas av eventuell exploatering bör fotodokumenteras. I möjligaste mån är det även rimligt att, genom ett befintligt källmaterial försöka belysa lägenheternas koppling till faktiska brukare och den övriga driften av Verkö gård.

Fig.4 Syllspår från ekonomibyggnader

Figurförteckning

- Fig. 1 Söschakt 2 inom Norra Backe fotograferat mot öster.
Fig.2 Söschakt 8 inom Södra Backe fotograferat mot söder.
Fig.3 Spår av ekonomibyggnader inom norra hälften av Etapp 2.
Fig.4 Spår av ekonomibyggnader inom norra hälften av Etapp 2.

Bilagor

Bilaga 1	Planerat exploateringsområde med arkeologiska söschakt.
Bilaga 2	Schaktbeskrivningar för särskild arkeologisk utredning.
Bilaga 3	Äldre ekonomiska kartan med planområdet markerat.
Bilaga 4	Bilder från torpmiljöer inom utredningsområdet.

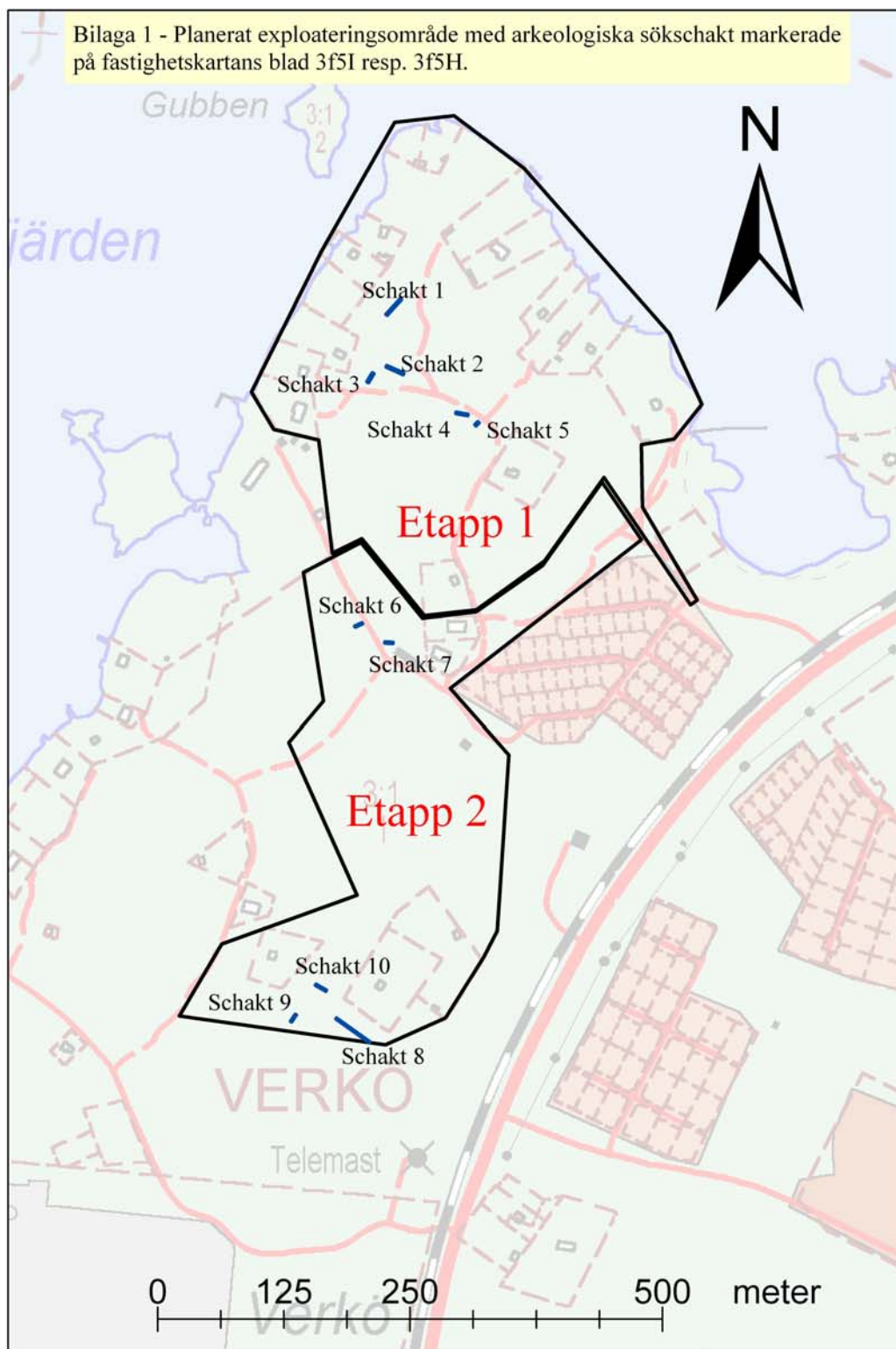
Administrativa uppgifter

Blekinge museum dnr:	140-0312-04
Undersökningstid:	2004-05-27 – 2004-05-28, 2004-06-24
Personal:	Mikael Henriksson
Läge:	Fastighetskartan, blad 3f5I resp. 3f5H
Koordinatsystem:	Plan 2,5 gon W Blekinge 10.
Koordinater för undersökningsytans sydvästra hörn:	x: 6227060 y: 1489571
Dokumentation:	Mätdata och digitala fotografier förvaras i Blekinge museum.
Fynd:	Inga fynd tillvaratagna

Referenser

- Wilstadius, G. 1970. Verkö – en historisk idyll. *Blekingeboken* Årg.48 s.72-95. Karlskrona 1970.
- Wilstadius, G. 1973. Byggnad och miljö – kulturhistoriskt värdefull bebyggelse i Karlskronatrakten. *Blekingeboken* Årg.51 s.98-128. Karlskrona 1973.
- Översiktsplan Verkö. Karlskrona kommun. Samhällsbyggnadsförvaltningen, Miljö- och stadsbyggnadsavdelningen. Karlskrona 1997.

Bilaga 1 - Planerat exploateringsområde med arkeologiska sökschakt markerade på fastighetskartans blad 3f5I resp. 3f5H.

Bilaga 2 – Schaktbeskrivningar särskild arkeologisk utredning.

Schakt 1 - 21 x 1,6 m

Under ett 0,20 m tjockt lager av förna och kraftigt humös moränsand övergick jordarten i en orörd, mer lerhaltig, gulbrun moränsand. Schaktet var placerat i ett ganska plant markparti, vilket låg i en relativt fuktig terräng, lätt uppdämd av kringliggande formationer i berggrunden. Inga fynd påträffades i samband med fältarbetet. Det genomsnittliga schaktdjupet var 0,30 m och det maximala djupet 0,70 m.

Schakt 2 - 18 x 1,6 m

Under ett 0,20 m tjockt lager av förna och en kraftigt humös moränsand tog den orörda, brungula moränsanden vid. Schaktet löpte i en sluttning som övergick i plan terräng, parallellt med en modern fastighetsväg. Inga fynd påträffades i samband med fältarbetet. Det genomsnittliga schaktdjupet uppgick till 0,30 m och det maximala djupet likaså.

Schakt 3 - 10 x 1,6 m

Under ett 0,15 m tjockt lager av förna och humös, brun moränsand vidtog en gråblå, kraftigt lerhaltig och fuktbenämgd moränsand. Schaktet var placerat inom en mindre, terrassliknande yta, vars omgivande berg i dagen gav ett lätt trågliknande intryck. Inga fynd påträffades i samband med fältarbetet. Det genomsnittliga schaktdjupet var 0,30 m och det maximala djupet 0,70 m.

Schakt 4 - 12 x 1,6 m

Under ett 0,15 m tjockt lager av förna och humös moränsand vidtog en brun, opåverkad moränsand med kraftiga inslag av 0,15 - 0,30 m stora stenar. Schaktet var placerat i ett plant platåläge strax intill befintlig markväg. Inga fynd påträffades i samband med fältarbetet. Det genomsnittliga schaktdjupet var 0,25 m och det maximala djupet 0,60 m.

Schakt 5 - 4 x 1,6 m

Under ett 0,15 m tjockt lager av förna och humös moränsand vidtog en brungul, opåverkad moränsand. Sökschaktet var placerat inom resterna av syllen efter en byggnadsrest. Inga fynd påträffades i samband med fältarbetet och det maximala schaktdjupet uppgick till 0,40 m.

Schakt 6 – SV-NO 8 x 1,6 m

Efter ett upp till 0,30 m tjockt, homogent matjordslager övergick jordarten successivt i en lätt humös, brungul moränsand. På mellan 0,60 och 0,90 m djup påträffades sedan en opåverkad undergrund av gulgrå moränsand. Schaktet löpte från nuvarande enskild väg i en sluttning mot SV och den närliggande havsviken. På ca 0,3 m djup påträffades ett antal 0,20 – 0,40 m stora stenar i nivå med varandra samt påtagliga rester av relativt sentida tegel. Dessa möjliga byggnadsrester framkom närmast vägen och i den del av schaktet där den överlagrande matjorden var som mäktigast. I övrigt påträffades inga fynd eller spår av mänsklig aktiviteter och det maximala schaktdjupet uppgick till 0,90 m.

Schakt 7 – Ö-V 8 x 1,6 m

Under ett 0,15 – 0,20 m tjockt matjordslager dök en gulbrun, opåverkad moränsand upp i schaktets östra hälft. I den västra framkom däremot ett lager matjordsaktig, brun moränsand och den opåverkade moränsanden påträffades först på 0,40 m djup. Inom schaktets västra del påträffades redan ytligt tre till fyra 0,30 – 0,50 m stora stenar strax intill varandra. Dessa utgjorde helt säkert en fortsättning på den rad av syllstenar vilken var synlig i en närliggande ladugårdsbyggnads NV förlängning. Enbart glas, skrot och recenta porslinsrester påträffades i samband med arbetet och det maximala schaktdjupet uppgick till 0,40 m.

Schakt 8 – NV-SO 40 x 1,1 m

Tack vare ett knappt meterdjupt referensschakt i sökschaktets nordvästra ände erhöles en bild av den underliggande lagerstrukturen. Under ett cirka 0,20 m tjockt lager av förna och matjord vidtog ett gulbrunt morängrus, vilket på 0,6 – 0,7 meters djup successivt övergick i en gulgrå moränlera. Kraftiga inslag av 0,05 – 0,15 m stora stenar framkom ytligt i samband med schaktningen. Inga anläggningar eller fynd påträffades och det maximala schaktningsdjupet uppgick till 1 meter.

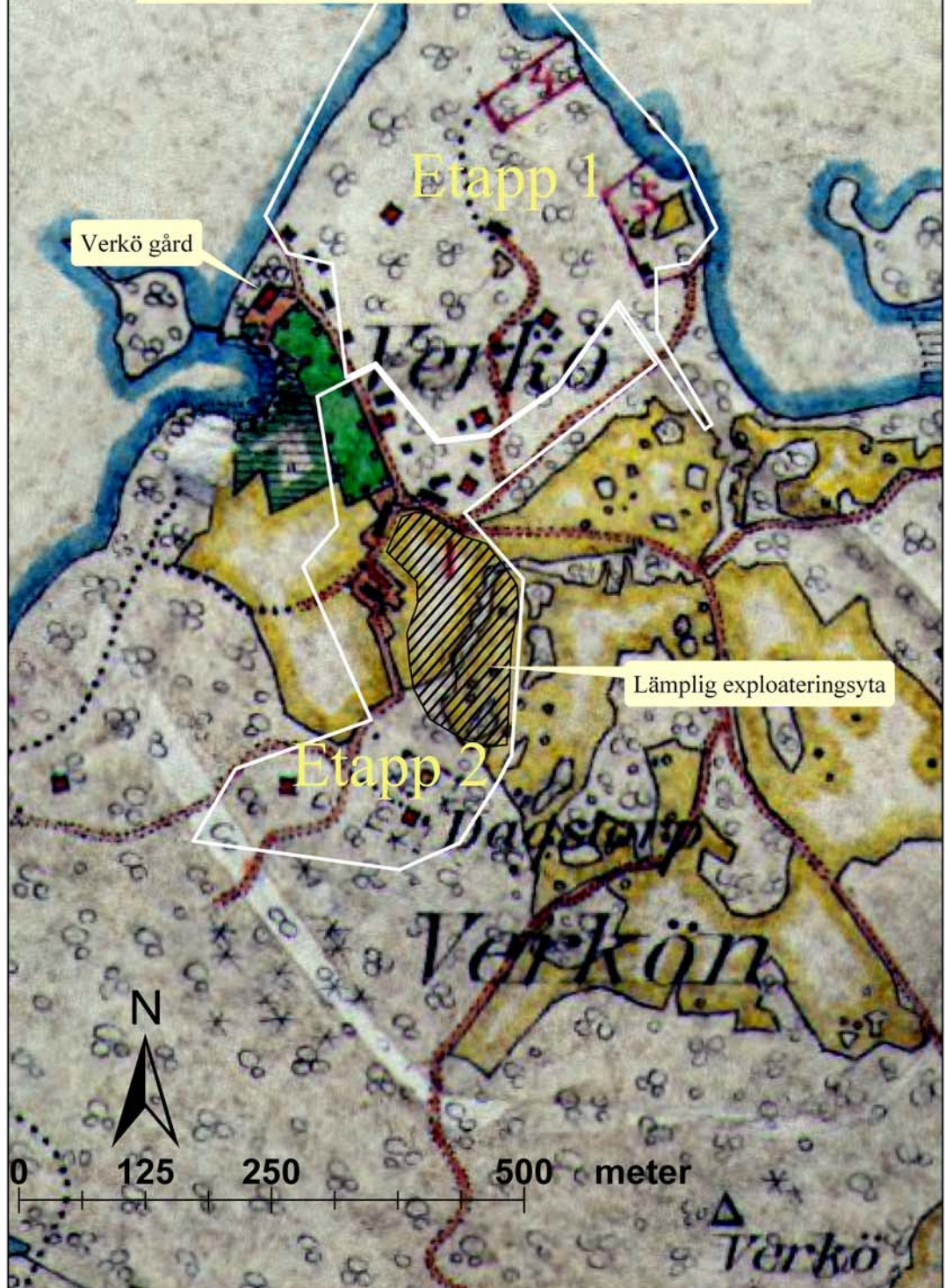
Schakt 9 – NNO-SSV 8 x 1,1 m

Under ett 0,20 – 0,25 m tjockt lager av förna och matjord påträffades en orörd nivå med lerhaltig, gulbrun moränsand. Inga anläggningar eller fynd påträffades och det maximala schaktningsdjupet uppgick till 0,35 m.

Schakt 10 - VNV-OSO 12 x 1,1 m

Under ett upp till 0,30 m tjockt lager av matjord framkom en orörd, brungul och lätt lerhaltig moränsand. Kraftiga inslag av 0,10 – 0,25 m stora stenar samt ett par jordfasta block påträffades vid schaktningen. Inga anläggningar eller fynd framkom och det maximala schaktdjupet uppgick till 0,40 m.

Bilaga 3 - Planerat exploateringsområde markerat på Häradskartan 1918,1919 blad 42 Lyckeby.

Bilaga 4 – Torpmiljöer inom exploateringsområdet.

Till vänster torpmiljö vid Norra Backe till höger dito inom Södra Backe

Sökschakt 5 dras innanför rester av förmodad stensyll för ekonomibyggnad.